

Tautosakos darbai 68, 2024, p. 191–198
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.68.11>

Laiškai tartum Dievo pyragai. Vyskupo Teofiliaus Matulionio epistolinio palikimo knyga

VITA IVANAUSKAITĖ-ŠEIBUTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/050gfgn67>

vyta@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-8494-9242>

Teofilius Matulionis. Laiškai, sudarytojas Vaidotas Žukas, Vilnius: Palaimintojo Teofiliaus Matulionio labdaros ir paramos fondas, 2023, 520 p., ISBN 978-609-08-0104-8

Skaitydama palaimintojo vyskupo Teofiliaus Matulionio laiškų knygą mintyse vis pavadindavau ją albumu. Dėl įspūdingo formato (ir net svorio!), o dar labiau – dėl nuo pirmojo puslapio jaučiamos sudarytojo dailininko Vaidoto Žuko sukurtos išskirtinės estetikos. Bet apie subtiliuosius formos dalykus gal kiek vėliau. Mintis pirmiausia sukasi apie dvejoją leidinio aktualumą: tai ir autentiškus kontekstus atverianti išsami, ne tik katalikiškajai bendruomenei, bet ir visai Lietuvai, ypač jos kelio į nepriklausomybę istorijai svarbios asmenybės egodokumentų publikacija, ir bendram, beje, pastaraisiais metais pakilimą išgyvenančiam lietuviškosios epistolikos publikavimo ir tyrimų laukui pritinkantis darbas. Ypač jei kalbėsime apie šeimos, giminės ryšiais susijusių žmonių ranka rašytų laiškų tradiciją ar apie dažnos publikacijos atveju nemenku išbandymu parengėjams tampantį skelbiamų laiškų redagavimą ar neredagavimą. Tokiomis kryptimis ir tiktų judėti skaitant ir vienu kitu aspektu apmąstant ryškesnius šio epistolinio leidinio leitmotyvus, vis primenant sau, kad knyga visomis prasmėmis per didelė mažai recenzijai.

Received: 12/11/2024. **Accepted:** 15/11/2024

Copyright © Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Į leidinį sudėta netoli trijų šimtų vyskupo Teofiliaus laiškų, taip pat publikuojami įvairūs kelionių atvirlaiškiai, nuotraukos (dauguma jų – įvairių metų fotoportretai), kasdienybės reikalus atliepiantys dokumentai, šiek tiek oficialių raštų. Didžioji dalis laiškų giminaičiams ir kunigams buvo siųsti iš Sovietų Sąjungos įkalinimo vietų. Nedidelis korespondencijos pluoštelis – daugiausia glausti šventiniai sveikiniai, nuotraukos su dedikacijomis – iš Birštono, kur 1956 m. pagaliau grįžęs iš Rusijos vyskupas Teofilius galėjo apsistoti, ir Šeduvos, paskutinės jo gyvenamosios vietos. Ši laiškų knyga – išsamiausias (tiek apimtimi, tiek parengimu) T. Matulionio korespondencijos leidinys. Anksčiau Lietuvoje ir svetur būta tik vienos kitos kuklesnės publikacijos (žr. Gaida 1981: 233–327; Boruta, Neniškytė, Katilius 2002).

Artimiesiems rašytus vyskupo laiškus išsaugojo ir leidinio rengėjams perdavė dukterėčios Marijos Matulionytės-Bendoraitienės šeima ir vyskupo krikštūsėnė, pusseserė Uršulės sūnus Teofilius Pilka. Į įvairias įkalinimo vietas ir Lietuvon kunigams rašytus laiškus iš Kaišiadorių vyskupijos kurijos surinko T. Matulionio kanonizacijos proceso-bylos postulorius Marius Talutis. Dar kita dalis korespondencijos į leidinį pateko iš Kauno arkivyskupijos kurijos archyvo. Pavienių laiškų paimta iš Laisvės kovų istorijos muziejaus Obeliuose, Panevėžio vyskupijos kurijos. Tikėtina, nemažai vyskupo Teofiliaus laiškų dar nesurasta, nežinia, kiek jų negrįžtamai dingę.

Knygą, prisidedant gražiam rėmėjų pulkui, išleido Palaimintojo Teofiliaus Matulionio labdaros ir paramos fondas. Tai jau antrasis (įvadiniame tekste užsimenama apie darbų ciklą) vyskupui skirtas jų leidinys: 2019 m. pasirodė dvikalbis fotoalbumas *Palaimintasis vyskupas kankinys Teofilius Matulionis. Blessed Bishop Martyr* (Žukas 2019). Fondo rūpesčiu Alantos dvare prieš keletą metų taip pat įkurtas T. Matulionio muziejus.

Leidinyje pateikiamos visų laiškų faksimilės, greta jų – tikslūs tekstų perrašai, prireikus ir vertimai. Iš Vladimiro kalėjimo susirašinėti buvo leidžiama tik rusų kalba. Daugelyje šių laiškų matyti cenzūros žymės – užtušiuotos tekstų vietos, kurių parengėjams nepavyko perskaityti net pasitelkus šiuolaikines technologijas, nes „Vladimiro kalėjimo cenzoriai įtartinas laiško vietas tirštai padengdavo tuo pačiu violetiniu rašalu, kurį naudojo ir kaliniai“ (p. 12).

Parengėjai turėjo spręsti klasikinę epistolikos ruošimo spaudai klausimą: kaip ir kiek redaguoti laiškų tekstus ar išvis jų neredaguoti. Pasirinktas pastarasis variantas. Kaip rašoma įvade, „norminė lietuvių kalba turi savo taisykles ir reikalavimus, tačiau šis leidinys sudėtas iš švento žmogaus laiškų, kurie parašyti sava, tarmiška kalba, su savomis taisyklėmis, nebūtinai atitinkančiomis norminę gramatiką ir stilistiką“ (p. 11). Išties vyskupo Teofiliaus laiškų kalba labai specifinė, todėl vargu ar būtų buvę įmanoma ją suredaguoti nepažeidžiant savitumo. Istorikas Arūnas Streikus atkreipia dėmesį į tai, kad „vyskupas niekada neturėjo galimybės specialiai

mokytis lietuvių kalbos, o du trečdalius savo ilgo gyvenimo praleido ne Lietuvoje“ (p. 24). Ne kartą pastebėta, kad laiškų raiškai būdingos savaip vartojamos aukštaitiškos ir gal net visiškai individualios formos, kaip antai kiekvieno laiško pabaigoje atsiveikimuose įrašomas žodis *milęs*: „Milęs Jus visus + Teofilius“, „Karštai visus Jus milęs Kristuje + Teofilius“, „Milęs Jus Jūsų brolis + Teofilius“.

Šio epistolikos rinkinio, kaip ir bet kurio kito, neišeitų atidžiau skaityti ir suprasti bent iš dalies nesusipažinus su laiškus rašiusiojo asmenybe, su jo gyvento laiko realijomis, ryšiais su adresatais¹. 1873 m. Aukštaitijoje gimęs ir gausioje šeimoje gyvenęs T. Matulionis didesnę gyvenimo dalį praleido ne Lietuvoje. 1900 m. buvo išventintas kunigu, dešimtį metų kunigavo Latvijoje, vėliau ėjo tarnystės ir įkalinimų Rusijoje dešimtmečiai. A. Streikus straipsnyje apie istorinius vyskupo Teofiliaus gyvenimo ir kankinystės kontekstus yra pavadinęs jį uoliuotu Rusijos apaštalu (2017: 58). Rusija, tiksliau – bolševikinė kalėjimų ir represijų Rusija, Sovietų Sąjungos varomoji „zona“, išties buvo viso jo gyvenimo lemtis ir, kad ir kaip paradoksaliai tai skambėtų, dvasinio pašaukimo žemė. Peterburge 1929 m. vyskupo Antano Maleckio slapta konsekruotas vyskupu, Teofilius visam laikui susiejo save su Rusijoje gyvenančių katalikų sielovada ir išskirtine bendryste su ten tarnaujančiais kunigais. Sovietiniam režimui jis buvo pavojingas ir kaip didelį autoritetą turintis katalikų dvasininkas, ir kaip puikiai tą patį režimą iš vidaus pažįstą lietuvis, romiu nepaklusnumu ir visišku nepaperkamumu užsitraukęs iki pat mirties trukusį persekiojimą bei represijas.

Apie būtinybę iš anksto pasiruošti skaityti vyskupo Teofiliaus korespondenciją užsiminiau neatsitiktinai. Reikia pasakyti, kad šie laiškai turi vieną ryškų bendrą bruožą: juose, net rašytuose juodžiausiomis kalinystės Vladimiro kalėjime sąlygomis, nerasime atvirų nuoskaudų ar nusiskundimų sunkia kalinio buitimi, tad vien iš jų būtų nelengva susidaryti tikrąjį vyskupo patirčių vaizdą. Ne tik todėl, kad laiškai dažnai būdavo tikrinami ir cenzūruojami, bet ir, tikėtina, dėl paties adresanto noro akcentuoti kitus dalykus ar kitaip prasitarti apie savo kasdienybę. Bent kiek atviriau ir plačiau apie įkalinimą jo paties prabilta gal tik vienintelį kartą – 1954 m. sausio 12 d. iš Mordovijos broliui Jeronimui rašytame laiške, bet ir čia daugiau savojo pašaukimo refleksijos negu skundo:

Pasirengdamas vyskupo herbą, pasirinkau herbą su trimis kryžiais, kurie turėjo reikšti trys svarbiausius gyvenimo periodus: mokslo metus, kunigystės ir vyskupavimo laikus. Gyvenimas parodė ir kitą kryžių reikšmią. Trys kartus sedėjau kalejime mano gyvenimo

.....
1 Teofiliaus Matulionio, palaimintuoju (2017) paskelbto arkivyskupo, gyvenimo ir ganytojiškosios tarnystės istorija daugybę kartų iš įvairiausių pozicijų pristatyta ir aptarta pačiuose įvairiausiuose tekstuose (moksliuose tyrimuose ir populiarius pobūdžio rašiniuose), foto- ir videomedžiagoje. Išsamiau žr. <https://teofilius.lt>.

begyje. Pirmą kartą 1923 m. Viriausis teismas Maskvoje nuteisė trejus metus kaletį, sedėjau dvejus metus ir grįžau į Leningradą. Antrą kartą 1929 m. gavau dešimts metų į Solovkus, atsedėjau ketverius metus ir 1933 m. grįžau Lietuvą. Trečią kartą 1946 m., gavau 7 metus kalejimo Vladimiro kalejime ir baigiu aštuntus metus sedėti. Du mažesni ir didesnis. Duok Dievė, kad sulaukčiau Velykų aleliuja! (p. 208).

Patikimu skaitytojo palydovu šįkart galėtų tapti knygos viršelis. Jo aplanke – 1934 m. Kaune fotografo Karlio Baulo daryta įspūdinga Matulionių giminės nuotrauka, kurioje artimieji, suaugę ir vaikai, susibūrę aplink vyskupą Teofilijų, neseniai (po 1933 m. įvykusio Lietuvos ir Sovietų Sąjungos pasikeitimo kaliniais) sugrąžintą į Lietuvą iš nelaisvės Solovkų salose. Po dvylikos metų, 1946–ųjų gale, Teofilius sovietų valdžios vėl bus suimtas ir ilgus metus kalinamas Vladimiro kalėjime, vėliau išvežtas į Mordoviją, kur vadinamuosiuose Potmos invalidų namuose praleis dar porą sunkių metų. Po daugybės giminaičių ir bičiulių nesėkmingų bandymų išvaduoti į Lietuvą sugrįš tik 1956 metais, būdamas 83–ejų. Sekamas ir terorizuojamas kurį laiką gyvens Birštone, galiausiai jėga bus išvežtas (ši kartą valdžios įnirši ir bausmę priešaus jo slapta įvykdyta Vincento Slatkevičiaus konsekracija vyskupu) į Šeduvą – ten, akylai sekamas saugumiečių, jis turės likti iki mirties 1962 m. rugpjūčio 20 dieną.

Viršelio nuotrauka taikliai žymi pagrindinę epistolinę liniją ir atskleidžia knygos rengėjų siekį kuo išsamiau pristatyti šeimyniškąją vyskupo korespondenciją: didžioji dalis knygoje skelbiamų laiškų rašyti būtent namiškiams – brolienėms Michalinai ir Emilijai, broliams Juozapui ir Jeronimui, mylimai dukterėčiai Marytei, pusseserės sūnams kunigui Jonui ir krikštasūniui Teofiliiui, kitiems artimiesiems. Broliui Jeronimui (1954-06-30) rašytos eilutės tarytum apibendrina kone kiekviename laiške išsakomą santykį su artimaisiais: „Pirmučiausia užtikrinu Tave, Brolenę Milę ir Seimą [Šeimą – V. I.-Š.] – sunus ir dukteris, kad visi Jus kaip buvote, taip ir dabar esate man milimi ir brangus, kaip kad inkščiau buvote – iki mirties pasiliksite tokiais“ (p. 168). Laiškai kupini rūpesčio namiškių sveikata ir pasakojimų apie savąją, domėjimosi jų darbais, vaikų mokslais. Sukrečianti patirtis – brolio Juozapo, su kuriuo turėtas ypač stiprus ryšys, mirtis. Daugybėje laiškų Teofilius vis grįžta prie šio įvykio, prašo artimųjų kuo smulkiau aprašyti paskutines brolio gyvenimo dienas, laidotuves:

Labai dekuoju Brolienei už parašymą apie paskutinius dienas ir mirtį, a teipogi apie palaidojimą a.a Juozapo. Šitą laišką laikysiu ir laikas nuo laiko skaitdamas jį prisiminsiu paskutinius dienas ir atsisveikinimą su šiuo pasauliu a.a Milimo Juozapo. Ponui Povilui dekuoju už pareikštą užuojautą del mirties a.a Brolio Juozapą ir už tiksliai aprašytas paskutinius dienas, mirtį ir laidotuves a.a Brolio. Noretusi sužinoti kaip su Kun. Jonu susitaret kaslink paminklo ant kapo a.a. Juozapo: kokį, iš ko ir kada manote statyti? Labai

esu dekingas broliams, seserims, Brolienems, pažįstamiems, kaiminams, p. Doktorui ir Jo Žmonai ir Seselems už pagelbą, dalivavimą laidotuvese, maldas. Dekuoju Gėrbiamam Kun. Klebonui, Kun. Jonui ir trečiam Teveliui laikusiems šv. Mišias laidotuvių dienoje (p. 264).

Šeimyniška galėtume pavadinti ir kitą knygoje publikuojamos vyskupo Teofiliaus korespondencijos dalį – tremtyje įkalintiems ir Lietuvoje gyvenusiems kunigams rašytus laiškus. Tai, kad juose nėra dirbtinai hierarchizuoto vyskupiško santykio, greičiausiai nulėmė tiek išskirtinės aplinkybės, tiek paties Teofiliaus asmeninės savybės. Kaip epistolinio palikimo publikaciją palydinčiame tekste rašo A. Streikus,

ganytojas savo laiškus broliams kunigams paprastai pradėdavo kreipiniu *Brangus ir mylimas kunige*. Kad tai nebuvo vien epistoliniam žanrui įprasta šabloninė kalbos klišė, galima pajusti iš laiškų turinio. Juose nerasime dvasiško luomo žmonių korespondencijai kartais būdingos perdėtos kurtuazijos formulių ar taškymosi tuščiavidure dirbtinai sudvasinto turinio leksika, o tai, ne visada, bet neretai naudojama pridengti dvasinio gyvenimo lėkštumą. Tėvišką vyskupo Teofiliaus santykį su jam artimais žmonėmis išduoda nesuvaidintas rūpinimasis kasdieniais jų reikalais, sveikata, ateities planais, kartu nepamirštant pasidalyti savo kasdienybe (p. 24).

Kalėjimų ir tremčių patirtys tarytum subūrė Teofilių ir laiškais jo aplankomus kunigus į kur kas artimesnį ratą negu vyskupo ir jam patikėtų dvasininkų bendrija. Rūpintasi ne tik gyvaisiais kunigais: „Jei nesudarytų didelių nepatogumų – sunkumų prašau Brangų Kun. Joną atsiusti man sąrašą mirusių kunigų Kaišedorių Vyskupijos nuo 1946 m. iki šiam laikui. Galėčiau už Jųjų veles atnašauti Nekruviną Auką“ (p. 352).

Kaip ir galima būtų tikėtis, vienas ryškiausių susirašinėjimo su artimaisiais leitmotyvų – siuntinių reikalai. Nuolatos derinamasi, ką reikėtų atsiųsti, aprašoma, kas, kada ir kokioje „cielybėje“ atkeliavo, nerimaujama dėl artimiesiems galbūt per didelių išlaidų. Ne kartą laiškuose, rašytuose giminaičiui kunigui Jonui Pilkai, vyskupas Teofilius prašo atsiųsti *Dievo pyragų* – komunijai skirtų kalėdaičių, o gavęs kaskart nuoširdžiai už juos dėkoja. Tikėtina, *Dievo pyragų*, kaip apeiginės duonos, tradicinis įvardijimas anuomet lietuvių kalboje dar gyvavo greta ankstyvesnės kilmės *plotkų*, *plotkelių* ar *kalėdaičių*², tad buvo žinomas tiek laiškų autoriui, tiek adresatams. Kartu tai – dar vienas sutartinis laiškų raktažodis, atsargiai perduodantis žinią apie toli gražu ne visuomet turėtą galimybę aukoti mišias. *Dievo pyragai* vis įtraukiami į išsamius atsiųstų dovanų išvardijimus-padėkojimus kaip neatsiejama kalinio gyvastį palaikančio kūno ir sielos peno dalis:

.....

2 *Dievo pyrago* frazeologemą savo straipsnyje yra aptarusi etnolingvistė Birutė Jasiūnaitė (2007).

Kuoširdingiausiai dekuoju už dovanas: lietuviškus lašinius ir surius, Dievo piragus, vitaminus, actą, skanų piragą, saldinius, anglų-rusų ir rusų-anglų žodina, puikų lenktinį, kurį įteikiau p. Mikolui ir už kurį Jis širdingai dekuoja, gerasus. etc. Už visus atsiųstus dalykus priimkyte mano kuoširdingiausią ačiu – Dieve užmokek Jums Brangus Kun. Jonai (p. 174).

Visų siuntiniais gautų dalykų ar piniginių perlaidų detalus išvardijimas siuntė artimiesiems žinią, kad viskas gauta, niekas nedingo. Bet kartu tai ir būdas pagarbiai padėkoti. Ryškus ir, matyt, visiškai natūralus laiškų leitmotyvas – padėkōs už gautas dovanas pakylėjimas į dieviškąjį aukštį, nes, kaip nuolat rašoma, tik vienas Viešpats gali tinkamai atlyginti geradariams („Te Aukščiausias atligina Jums suteikdamas amžinas ir laikinas trokštamas malones“, p. 184). Sukirba mintis, kad palaiminimų, nuolat kartojamo pažado globoti maldomis, rūpesčio kiekvieno namiškio sveikata ir reikalais kupini vyskupo Teofiliaus laišakai artimiesiems irgi buvo lyg viltingi, guodžiantys Dievo pyragai. Greta susižinojimo, pasikeitimo naujienomis ar pačių įvairiausių reikalų derinimo ryškėja ir gilesnė susirašinėjimo prasmė – ryšio su artimiausiais žmonėmis praktika, tradiciškai vis kartojant ir kartojant tuos pačius brangius, sujungiančius dalykus, persakant gautuose laiškuose perskaitytas žinias. Net, atrodo, tokie laiškų tradicijai įprasti dalykai kaip kalbos apie orą gali tapti jungtimi su artimaisiais ir su Lietuva: „Matyti kai Lietuvoje lijo, tai pas mus buvo didelis irgi lietus, su dideliais – ilgais lavais, dideliu grausmu“ (p. 159).

Rūpėjo pasekti, kas laiškuose rašoma apie Lietuvą, kurioje, kaip minėta, vyskupas gyveno palyginti neilgai. Įdomu, kad greičiausiai iš artimųjų gautas įvairias žinias dažnai perpasakodavo laiškuose ištremtiems ir įkalintiems kunigams. Ryškėja rūpimiausi dalykai – pirmiausia, žinoma, tikėjimo ir tikinčiųjų padėtis. Ir, sakyčiau, gal net kiek netikėtai vis grįžtama prie žemdirbiškųjų realiųjų, net pastebima, kaip kolūkinė realybė keičia duonos auginimą:

Iš Tėvynės rašo: kunigai renkasi į rekolekcijas, atlaidus – nieko nesako, o prašo – neleiddžia. Mergaites mokines adaruoja Sanctissimum, vaikams mokykloj buk sakę: galit eiti į bažnyčia, tik į pamokas nesivelinkit. Bažnyčios pilnos meldženčiųjųsių, jaunymas ir gi lanka bažnyčias, inteligai–vyrai taip pat. Per š. Velykas ne tik bažnyčioj, bet ir šventoriuj spaudė. Bet ebrietas [girtuoklystė – V. I.-Š.] labai išsiplatinus. Tėveliai [kunigai – V. I.-Š.] buk neatsilieka... Rugius pjauna – silosą iš jų daro, rugių vieton kukuružą seją, vasarojų antrą sikį seja. Lietus oras šaltas, šalna. Atrodo ir šie metai blogi. Centneris rugių 260 r. Duoną važiuoja į Vilnių–Kauną, eiles didžiausios. Cukraus nėra. Ir gerai ir l. blogai (p. 306–307).

Vidinė ramybė be menkiausios rezignacijos atsklinda ir iš nuolat susirašinėjimuose su šeimynykščiais aptariamų, rodos, begalinių, bet vis tikslo nepasiekiančių

bandymų gauti sovietinės valdžios leidimą grįžti į Lietuvą. Išties būtų net sunku suskaičiuoti, kiek kartų artimieji, ypač brolienė Michalina, siuntė raštus į aukščiausias sovietų valdžios instancijas, iš kurių kaskart ateidavo neigiami atsakymai. Visų bandymų ir pastangų grįžti į Lietuvą apibendrinimas laiškuose skamba panašiai: „Bet buk Viešpatė tame dalyki šventa Tavo valia, duok kantrybes, sustiprink spekas“ (p. 288). Ši daugumoje iš Potmos siųstų laiškų randamą mažai varijuojantį atsidūsėjimą, maldos formulę drąsiai galima pavadinti dar vienu vyskupo Teofiliaus laiškų leitmotyvu.

Neįmanoma nepastebėti, kad visą šios knygos, kurią, kaip minėta pradžioje, taip norisi vadinti albumu, parengimą lydėjo menininko akis ir ranka. Laiškų faksimilės primena tarp knygos lapų gulinčius sudžiovintus augaliukus – rodos, imsi ir kilstelsi rankraštį nuo puslapio arčiau akių. Spalvų dermė, tekstų ir vaizdų išdėstymas, spaudos kokybė – viskas apgalvota iki subtiliausių detalių. Įdomu, kad tarp jų yra tokių, kurias ne visi skaitytojai iš karto supras, – prireiks atidesnio pasigilinimo ar parengėjo pagalbos. Ilgai mažiau, kodėl leidinyje tarp baltame ir juodame fonuose pateikiamų laiškų faksimilių vienintelį kartą netikėtai atsiverčia du ryškiai raudoni puslapiai (p. 384–385). Juose įdėtas 1956 m. pavasarį Teofiliaus rašytas laiškas, kurio adresatės – Mordovijos lageryje kalėjusi Marija Milaševičienė ir „Malonios Tautietės Lietuvaitės iš 6-to lagpunkto“ (p. 385). 2023 m. gegužę Kaune vykusiame knygos pristatyme V. Žukas šią leidinio vietą nurodė kaip aukščiausią pakilimą, tam tikrą *tremendo*, ir paaiškino savo idėją ypatingai ją pažymėti³.

Jau kurį laiką esame įdomaus ranka rašytų laiškų istorijos etapo liudininkai: ši komunikacijos rūšis, beveik nebeatirianti aktyvaus gyvavimo, aktualizuojama kaip kultūrinis ir istorinis paveldas. Ranka rašyti laiškai jau nebėra matomi vien kaip konkrečių žmonių susižinojimo ženklai: pats laiško rašymo fenomenas, epistolinė kultūra plačiąja prasme įvairiausiais aspektais tampa mokslinių tyrimų objektu. Randasi originalių prieigų egotekstams analizuoti. Vis dėlto laiškų publikacijų aktualumas pristatant ir analizuojant iškilių asmenybių gyvenimo istoriją, veiklas, kūrybą bei įtaką visuomenei dar ilgai liks epistolikos tyrimų atskaitos taškas. Minėtajame vyskupo Teofiliaus laiškų knygos pristatyme dalyvavęs vienas iš leidinio redaktorių Julius Sasnauskas užsiminė apie T. Matulioniuui skirtos rimtos monografijos poreikį. Pasak jo, puikus laiškų leidinys neabejotinai būtų visapusiškai vertingas rašysiantiems tokį darbą. Nuo savęs pridėčiau, kad nekyla abejonų ir dėl šio darbo aktualumo bendram epistolikos tyrimų laukui.

.....
 3 Susidomėję skaitytojai gali pažiūrėti vaizdo įrašą: <https://www.youtube.com/watch?v=hziDOABIZGY> (žr. nuo 33 min.).

LITERATŪRA

- Boruta Jonas, Neniškytė Elena, Katilius Algimantas (par.) 2002. *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, Vilnius: Katalikų akademija.
- [Gaidamavičius-Gaida] Gaida Pranas 1981. *Arkivyskupas Teofilus Matulionis*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
- Jasiūnaitė Birutė 2007. „Dievo pyragas‘ (mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: valgis ir gėrimas“, *Baltistica* 42 (2), p. 271–296.
- Streikus Arūnas 2017. „Istoriniai arkivyskupo Teofiliaus Matulionio gyvenimo ir kankinystės kontekstai“, in: *Ištvermingas tikėjimo liudytojas arkivyskupas Teofilus Matulionis*, parengė Arūnas Streikus ir mons. Algirdas Jurevičius, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, p. 57–86.
- Žukas Vaidotas (par.) 2019. *Palaimintasis vyskupas kankinys Teofilus Matulionis = Blessed Bishop Martyr*, Vilnius: Palaimintojo Teofiliaus Matulionio labdaros ir paramos fondas.